

**POST SİVİL TOPLUM
POST CIVIL SOCIETY**

Nuri DEMİREL*

Öz

Post sivil toplum aşaması daha önce sivil toplum aşamasına ulaşmış siyasal düzenlerde kendini örgütlenme ve eylem alanında gerçekleştirmiş olan sivil toplum inisiyatifi özellikle sosyal alanın değişim yönünü etik ahlak ve erdem yönündeki tavrını yitirmiştir. Sivil inisiyatif daha önce mutlak otoriteyi temsil eden devlet aygıtından farklı duruşu ile özgürlük alanını genişletmiştir. Ancak devletin küçülmesi, güç ve karar paylaşımına gitmesi sivil inisiyatifi başlangıçta kamu yararı adına tavır almış gibi gösterse de sonrasında sivil inisiyatifin aile kurumuna verdiği zararların örnekleri Modern Batıda görülmeye başlanmıştır. Siyasette öncelendiği daha fazla özgürlük ki kastedilen şey insan onuruna zara verebilecek özgürlükler ve ekonomik anlamda kutsanan para yani kapital sonrasında ve paranın insan yaşamına verdiği zarar din noktasında pragmatik açıdan kutsanan uydurma tanrılar sivil inisiyatifin kamu yararı değil kendi çıkarları peşinde koştuğunu göstermektedir. Bu noktada devlet platonun deyimi ile bilge bir kral tarafından toplumsal değişim yönüne müdahale etmek zorunda kalacak ve sivil toplum evrensel ve yerel erdem, iyilik, ahlak çerçevesinde yeniden tanımlayacaktır. Özellikle, parayı kutsamasından dolayı, insan özgürlüğüne ve yaşamına zarar verebilen sivil toplumun daha fazla özgürlük talep etmesinden sonra, kapital, kamu yararının yerine kendi çıkarları peşinde koşan sivil inisiyatif anlayışına yol açmış ve din noktasında parayı kutsama yoluyla insan hayatına zarar vermeye başlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Post Sivil Toplum, Toplum, Devlet, Sosyal İnişiyatif, Özgürlük, Sosyolojik Arkeoloji Tarihi

Jel Kodlar: Z13

Abstract

Stage of Post civil Society has lost its civility initiative particularly, regarding its ethic and morality in the direction of social change in the political systems that have reached civil society stage previously and performed themselves about action and organizing. Civil initiative has widened its freedom realm through its different stance from the state apparatus which represents absolute authority previously. Although downsizing of state and its sharing its power, in the beginning, have shown civil initiative as the name of public interest, thereafter, it has been seen from many examples in modern western societies, it has damaged family institution. Especially, after civil society demanded more freedom which may damage human freedom and life due to consecrating money, capital has started to damage human life through deifying money at religion point pragmatically and this has led civil initiative only to chase for its profit instead of public interest. At this point, state, which Plato calls wise king, will may interfere social change and redefine civility in terms of local morality, goodness, ethic.

Key Words: Post Civil Society, Society, State, Social Initiative, Freedom, History of Sociological Archeology

Jel Codes: Z13

* Dr. Öğr. Üyesi, Bingöl Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, nuridemirel73@gmail.com, 0000-0001-6194-2710

Giriş

Sosyolojik açıdan; toplum kavramı insanlığın var oluş sürecinin bir aşaması olarak Sosyolojik açıdan; toplum kavramı insanlığın var oluş sürecinin bir aşaması olarak literatürde yer almıştır. İlk basamak olan doğa dönemi, toplum yaşamı öncesinde var olan basit insan ilişkilerinin henüz tam başlamadığı toplum yaşamının başlangıcını önceler. İlk aşama olarak ortaya çıkan Doğa Dönemi, varlığı ontolojik olarak bir argüman niteliğindedir. Bu aşama kültürel alanı aşar ve evrensel bir özellik taşır.

İkinci aşama Toplum Dönemi; siyasal toplum bir devlet aygıtı çerçevesinde gelişir. Varlığını anlamlı kılan toplum veya devlet, toplumsal bütünlüğün ve sosyalliğin şekillenmesinde tek güç aktörü olarak ortaya çıkar. Bireyler devlet kontrolü ve bürokratik yapısının yönlendirmesi altındadırlar. Toplum devlete hizmet noktasında anlam kazanır. Diğer bir ifadeyle, toplum kendi varlığını ve devamlılığını devlet aktörüyle bütünleşmesinden dolayı onda görür. Bu aşama sivillik, medenilik, uygarlık anlamı ile alır ayrıca toplumsal sosyal yapının zorunlu kıldığı Sosyal Yaşam Örgütleri** mevcuttur. Bu aşama da ilk aşama olan Doğa dönemi gibi kültürel alanı aşar ve evrensel bir nitelik taşır.

Toplumun devleti meşru görmesinin ve onu kutsayacak kadar önemli bir noktaya yerleştirmesinin altındaki en önemli saiklerden bir tanesi korku ve güvenlik kaygısıdır. Bu güvenlik kaygısı sonucunda insanların büyük kısmı irade ve hayatlarını kısmen kısıtlamasına rağmen toplumsal güven ve düzenin kurulmasına yol açtığı için her dönemde belli derecede ister minimal ister leviathan şeklinde bir devlet tasavvuruna ihtiyaç duymuştur.¹

Üçüncü aşama Sivil Toplum Dönemi; sivil toplum kavramı kendisini öncelikle sosyal olan ilişkiler alanında kurumsal olarak kısıtlanmamış devlet veya bir baskı ve zor gücü aktörü tarafından kontrol altına alınmamış ilişkiler alanında özgürce etkileşime giren bireylerce inşa edilir. Bu bireylerden müteşekkil bir sosyal ilişkiler alanı kendisine has iç dinamikleri ile bir sosyal etkileşim sistemi meydana getirir. Daha sonra devletten yani tek meşru güç kullanma kaynağından yani

---

** Sosyal Yaşam Örgütleri; siyasal toplum yani bir devlet olgusu ile var olan sosyal bütünlük çerçevesinde yani toplumsal standarda ulaşan, sosyal yaşamın zorunlu kıldığı eğitim, din, politika, ekonomi, vb. temel kurumların dışında, ki bu temel kurumların şekillenmesinde de temel iki eksiklik söz konusudur. İlk önce demokrasi sonra ise laik bir siyasal sistem daha sonra ise sosyal yaşamın gereği bir güç aktörünün devletin veya sosyal yaşamın ihtiyaçların manipülasyonu ile ortaya çıkan her türlü örgüt niteliğine haiz organizasyona gönderme yapan bir kavramsal tanımlamadır. En önemli karakteristik özelliği söz konusu siyasal yapının hizmetinde olmalarıdır. Sosyal yaşam örgütleri, demokratik olmayan bir siyasal sistemin ve laik olmayan bir politik tavrın, hukukun, seküler kaynaktan beslenen hukuk anlayışının geçerli olmadığı bir hukuk nizamının vb. niteliklere haiz bir sosyal yapılanmanın ürünüdürler. Fakat bu yönleri ile çağlarca sürdürdükleri varlıklarını, toplum döneminin bir sonraki aşaması olan sivil toplum aşamasında da sürdürürler. Fakat özellikle seküler kaynaktan güç almamaları, laiklik, demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi ilkeleri ancak kendi varlıklarına hizmet ettiği sürece anlamlı buldukları gibi tavırlarından dolayı sivil toplum örgütü olarak tanımlanmazlar.

¹ Erdal, Aydın, "Geleneksel Güvenlik Anlayışı ile Genişleyen ve Derinleşen Güvenlik Yaklaşımının Karşılaştırılması", **Yerelden Globale Stratejik Araştırmalar III / Strategic Researches III: From Local to Global** (Edit. Silvius Stanciu, Ali Rıza Gökbnar, Turan Gündüz), IJOPEC, London, 2018, s.115-29.

otoriteden, toplumun devrettiği varsayılan egemenliği daha fazla özgürlük çerçevesinde demokratik bir söylem ve eylem çerçevesinde talep ettiği gibi sosyal adaletin her alanda sağlanması için de sosyal hareketlerle kendisini gerçekleştirmeye çalışır. Ayrıca sosyo-kültürel alanın şekillenmesinde sivil toplum örgütleri aracılığıyla aktif rol istemesiyle kendisini yapılandırmaya çalışır. Sivil toplum aşamasına ulaşmış toplumlarda yaşamın doğası gereği sosyal yaşam örgütleri bulunmaktadır. Sivil toplum aktif bir toplumdur. Yereldir ve belirli siyasal ve sosyal standartlara ulaşmış devletler ve toplumlar için geçerlidir.

Dördüncü aşama post sivil toplum aşaması bu aşamada daha önce sivil toplum aşamasına ulaşmış siyasal düzenlerde kendini örgütlenme ve eylem alanında gerçekleştirmiş olan sivil inisiyatifi özellikle sosyal alanın değişim yönünü etik ahlak ve erdem yönündeki tavrını yitirmiştir. Sivil inisiyatif daha önce mutlak otoriteyi temsil eden devlet aygıtından farklı duruşu ile özgürlük alanını genişletmiştir. Ancak devletin gerek güç ve karar paylaşımına gitmesi gerekse siyasal anlamda küçülmesi sivil inisiyatifi de etkilemiştir. Başlangıçta kendisini kamu yararı adına tavır almış gibi gösterse de sonrasında sivil inisiyatifin aile kurumuna verdiği zararların örneklerini günümüz modern batı toplumlarında görmek mümkündür. Siyasette önelediği daha fazla özgürlük ki kastedilen şey insan onuruna zara verebilecek özgürlükler ve ekonomik anlamda kutsanan para yani kapital sonrasında ve paranın insan yaşamına verdiği zarar din noktasında pragmatik açıdan kutsanan uydurma tanrılar sivil inisiyatifin kamu yararı değil kendi çıkarları peşinde koştuğunu göstermektedir. Bu noktada devlet, Platon'un ifadesiyle bilge bir kral, toplumsal değişim yönüne müdahale etmek zorunda kalacak ve sivilliği; evrensel ve yerel erdem, iyilik, ahlak kavramları çerçevesinde yeniden tanımlayacaktır. Bugün 21. yüzyılda başta Amerika olmak üzere batı uygarlığında devletin geleneksel kodlar olan din ve milliyetçilik alanında tavır almaya başlaması bir tesadüf değildir. Öngörü anlamında yükselen din ve milliyetçilik değerleri sivil inisiyatifin gücünü kıracak ve sivil toplum örgütleri kapatılacak, devlet geleneksel modda olduğu gibi mutlak otorite olacaktır. Bu şekilde sivil toplum aşılmış olacak ve sosyolojik arkeoloji tarihindeki yerini alacaktır.

Batı'da İslamofobi, Xenofobi hareketlerin rağbet görmüş olduğu başta Avusturya gibi ülkelerde aşırı sağcı partilerin daha yüksek oy alması bu tezimizi bir yönüyle haklı çıkarmaktadır. Bu gibi topluluklarda geçmişte Faşist Almanya ve Mussolo'ni İtalya'sında olduğu gibi milliyetçilik ve milli dinin baskın hale gelmesi nispetinde devlet aygıtı da sivil toplum üzerinde tekel kurmaktadır.²

Söz konusu tasnifte sivil toplum kavramı iki anlam ile sosyoloji literatüründe yer almıştır. İlk anlamı siyasal toplum ve sosyal yaşamın zorunlu kıldığı örgütler yani sosyal yaşam örgütleri, ikinci anlamı ise sivil toplum ve sivil toplumun kendisini gerçekleştirdiği siyasal, sosyal alanlar ve sivil toplum örgütleri.

---

² Erdal Aydın, "Avrupa'da Radikal Sağ: Özgürlük Partisi (FPÖ) Haider Dönemi Avusturya Örneği", **Yerelden Globale Stratejik Araştırmalar III / Strategic Researches III: From Local to Global** (Edit. Silvius Stanciu, Ali Rıza Gökbnar, Turan Gündüz), IJOPEC, London, 2018, s.130-43.

Evrensel boyutta salt siyasal toplum ve sivil toplum aşamaları kategorik bir ayırım ve sosyo-kültürel olanın niteliklerini ya da uygarlığın standartlarını tanımlamak için kullanılmışlardır. Bu ayırım toplumları tam anlamı ile söz konusu iki kategoriye sığdırmak amacını taşımaz. Ancak siyasal toplum aşamasından, sivil toplum aşamasına doğru evrimsel bir değişim içerisinde olan sosyo-kültürel coğrafyalar da bulunmaktadır. Sosyal yaşam örgütleri tüm toplumlar için siyasal ve sivil toplum aşamasına ulaşmış toplumlarda var olabilirken, sivil toplum örgütleri yalnızca sivil toplum aşamasına ulaşmış toplumlarda ya da sivil toplum aşamasına doğru değişim süreci içinde bulunan geçiş toplumlarında bulunmaktadır. Siyasal toplum aşaması sivil toplumun protesto ve gösterilerini baskı ve zor altında tutarken, toplumsal değişimin istediği yönde olmasını talep eder. Toplumun özgürce etkileşime girme ve özgürce örgütlenme gibi standartlara ulaşmasını kurduğu baskı ve zor ortamı ile engeller. Ancak sivil toplum kendisini, eylemleri ile siyasal toplum aşamasındaki toplumlarda da gerçekleştirmeye çalışır.

Sivil toplum olgusu salt siyasal toplum yani devlet merkezli veya salt sivil toplum yani toplum merkezli bir dikotemik ayırımının zorunlu kıldığı bir tanımlama ile ele alınmayacaktır ki bu kavramsal ötekileştirme süreci yalnızca salt politik alanda egemenliğin paylaşımı noktasında kendisini anlamlı kılan, bu yaklaşım yanlış değil ancak eksik bir yaklaşım olmaktadır.

Bu çalışmanın temel dinamiğini sivil toplum kavramı oluşturmaktadır. Bu noktada sivil toplum nedir sorusu karşımıza çıkar. Sivil toplumu tanımlamadan önce kısaca devlet ya da siyasal toplum kavramlarının ele alınması önemli görülmektedir. Çalışma içerisinde kavram kargaşasının ortaya çıkmaması amacıyla, siyasal toplum ile devlet kavramı eş anlamlı kavramlar olarak ele alınmaktadır. Bu noktada devlet olgusu toplumu da anlamlandırmakta ve toplumun ancak bir devlet aygıtı ile medeniliğe, uygarlığa ulaşmakta olduğu varsayılmaktadır.

Devlet ve Sivil Toplum

“Devlet öncesi toplum (doğal toplum), tutku ve içgüdülerin hakim olduğu, herkesin herkese karşı bir savaş içerisinde bulunduğu ussal olmayan bir toplumdur. Oysa devlet, bu düzensiz güç egemenliğinin denetlenmiş bir özgürlüğe dönüşmesi, tutku ve içgüdülerin aşılması anlamına gelmekteydi. O halde devlet, ussal bir varlık varsayılan insanın ortak ve kolektif yaşamının en yüksek ve en son aşaması kabul edilmeliydi.”³

Klasik liberal tanımlama ile “devlet, belli bir toprak parçası üzerinde, egemenlik hakkını kullanma yetkisiyle ve fizik zorlayıcılık tekeliyle donatılmış, can güvenliğini ve mülkiyet haklarını korumakla yükümlü, soyut, ama kurumsal bir otorite yapısıdır.”⁴ Söz konusu tanımlamada devlet; can güvenliği, mülkiyet haklarını ve dolayısıyla sosyal düzeni korumak misyonunu toplum adına

³Marksist Kitaplık; Marxizm de Devlet Sorunu,

<http://www.marksist.com/kitaplik/onlineKitap/MI/bolum2.htm...> (Erişim Tarihi: 04.05.2006).

⁴ Yurdakul Fincancı; “Sivil Toplum-Asgari Devlet- Sivil Devlet”, **Sivil Toplum**, Editör ; Yurdakul Fincancı, Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı yay., İstanbul 1991, s.1.

üstlenmiştir. Liberal söylem toplumun yönetim dahil egemenlik haklarını güvenlik ve korunma karşılığında bir sözleşmeyle devlete devir ettiğini varsaymaktadır. Tarihsel süreç içerisinde devlet aygıtı binlerce yıllık insanlık tarihinde kralların, hükümdarların, sultanların ve padişahların şahsında müşahhaslaşmıştır. Toplum devlete hizmet noktasında binlerce yıl sorumlu tutulmuştur. Modern döneme kadar gelinen tarihsel süreçte Devletin gücü genel itibariyle metafizik referanslara dayanmıştır. Böylece devlet toplum üzerinde mutlak hâkimiyetini sağlama alanı bulmuştur. Nitekim Çaha da devlet aygıtını; “...somut kuruluşları, oluşturulmuş normları, seçilmiş veya doğuştan kutsanmış asil yöneticileri ve kutsal atfedilenin atadığı görevlileri ile, toplumun hizmetindeki bir kurum değil ona hükmeden, boyun eğdiren, Tanrı adına hüküm veren, söz konusu kendi varlığı tehlikede olduğunda bireyin her tür hakkı üzerinde tasarrufta bulunabilen, buyurgan, aşkın ve metafiziksel bir otorite”⁵ şeklinde ele almaktadır. Öte yandan, Klasik Marksist kuramda ise devlet; egemen sınıfın ya da sömürenlerin çıkarlarını korumak ve sürdürmek üzere örgütlenmiş zor gücü ve baskı aracı olarak görülmekte ve toplumsal değişim sürecinde toplumsal sınıfların ortadan kalkmasıyla devlete ihtiyaç kalmayacağı iddiası savunulmaktadır. Bu kurama göre Devlet Marksist yaklaşımda geçici bir güç olarak durmaktadır.⁶

Devlet ile toplum dikotomisi kavramları gerek liberal gerekse metafizik referanslarla veya Marksist literatürle ele alınsın, bütün farklı yaklaşımlarına karşın hepsinin kaçınılmaz olarak kabul ettiği nokta her iki kavramın da ontolojik açıdan birbirlerine ihtiyaç duyduklarıdır. Devlet olgusu Marksist kuram hariç diğer siyasal yaklaşımlarda sınırları farklı çizilse de varlığını sürdürür. Bu durum aslında Marksist kuramın toplumun var oluşu ile ilişkili yaklaşımında gizlidir. Marksist kuramcılardan biri olan Karl Polanyi'nin Büyük Dönüşüm adlı eserinde belirttiği gibi; toplum baskı ve zora dayalı bir sistemdir. Toplumu da baskı ve zora dayalı olarak tanımlayan Marksist yaklaşımın devlet olgusunu da olumlamayacağı açıktır.

Marksist kuram hariç diğer siyasal yaklaşımlarda devlet, toplumun karşısında değildir. Yani toplum devletin baskı zoru ile bir arada değildir. Bizatihi toplum bir sözleşmeyle egemenliğini devlete belirli haklar karşılığında devir etmiştir. Günümüzde devlet toplum ilişkileri daha çok siyasal yönetim biçimi ile ilişkili olarak tartışılmakta ve değerlendirilmektedir. Nitekim Marksist kuramın aksine Ashley “...uluslararası ilişkiler düşününün temelini oluşturan siyasal anlayışa göre; devletlerin olmadığı, devletlerden önce veya devletlerden bağımsız bir siyasal hayat düşünülemez...”⁷ iddiasını öne sürmektedir.

“Toplumun yani halkın siyasete katılması halk egemenliği kavramının yaygınlaşması ve meşruluğun ölçütü olmasıyla gelişmiştir. Nitekim günümüzde bir rejimin demokratikliği, halka veya

⁵ Ömer Çaha; **Aşkın Devletten Sivil Topluma**, Gendaş yay. , İstanbul 2003, s.8.

⁶ Yurdakul Fincancı; “Sivil Toplum-Asgari Devlet- Sivil Devlet”, **Sivil Toplum**, Editör: Yurdakul Fincancı, Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı yay., İstanbul 1991, s.1.

⁷ Faruk Yalvaç; “Devlet”, **Devlet ve Ötesi**, , İstanbul 2005, s.16.

topluma tanıdığı siyasal katılım olanakları ile ölçülür hale geldiği ifade edilebilir.”⁸ Bu noktada siyasal yönetim biçimi ile toplum karşısındaki baskı ve otoritesini ancak toplumunun menfaatleri ve çıkarları doğrultusunda sınırlayan, vatandaşlarının yönetime katılmalarını sağlayan devletler ideal olarak ön plana çıkarlar. Bu siyasal katılım biçiminin temel karakteristik özelliği ise demokratik olmasıdır. Demokratik olan yönetim biçimlerinde iki temel karakteristik özellik vardır; devletin mensubu olanlar karşısında hesap verebilirliği ve toplumun devletin yönetimine katılımı ile bugünü ve geleceği hakkında söz sahibi olabilirdir. Toplum, devletin siyasal, sosyal ve iktisadi kararları almasında en geçerli referans noktasıdır. Toplum veya daha küçük sayı nitelmesi ile topluluklar devlet karşısında eşitlik, özgürce örgütlenme, yönetime katılma gibi haklara sahiptirler ve devlet de vatandaşlarının can ve mülkiyetlerinin güvenliğini garanti altına almıştır. Ayrıca devlet sosyal devlet ilkesi doğrultusunda temel eğitim, sağlık, vb. ihtiyaçları asgari düzeyde de olsa karşılamakla yükümlüdür.

Ahmet Taner Kışlalı'nın tasnif ettiği siyasal sistemlerde ilk sırayı verdiği “Çoğulcu Sistemler”⁹ yani demokratik yönetim biçimleri sivil toplumun kendisini var etmesine izin verir. Sivil toplumun var olmasının gerek şartı bireyi veya vatandaşı karşısında kendini sınırlayan, bireylerin özgür iradeleri ile etkileşime girdikleri bir sosyo-kültürel yaşam alanı sağlayan, vatandaşlarının hür iradeleri ile her alanda seçme şansı tanıyan devlet olgusudur. Ayrıca Çaha'nın yaklaşımı ile “gönüllü birliktelik ölçütünde rızaya dayalı bir katılıma sahip tüm örgütlü topluluklar birer sivil toplum unsuru olarak karşımıza çıkarlar. Bu toplulukların geleneksel, modern, dinsel, kültürel, etnik, ekonomik veya cinsiyet temelli olması önemli değildir.”¹⁰ Ancak söz konusu unsurların var olabilmesi için gerekli sosyo-kültürel yaşam alanını sağlayan devlet olgusuna ihtiyaç vardır.

Sivil toplum gerçekte kendisini özellikle sosyo-kültürel alanda özgür ve gönüllülük esasında etkileşime giren bireyleri ve bu bireylerin oluşturdukları sosyal organizasyonları ile somutlaştırır. Bu noktada devlet zor kullanma yetkisini kamu yararı kavramının ardına gizlenerek kullanmaz, toplumun sosyal, siyasi ve kültürel açılımlarına rıza gösterir. Bu tarz yapılanmalara izin veren devletler demokratik ve bu devletlerin mensubu olan topluluklara da sivil toplum aşamasına ulaşmış topluluklar denir. Bu tanımlamada nitelenen devlet ve söz konusu devletin topluma sağladığı sosyal, siyasi ve kültürel haklardır. Bireyin devletin oluru, sağladığı haklar ile kendi iradesiyle girebildiği örgütlenmeler, girişimler ve eylemler sivil toplumu meydana getirir. Sivil toplum devletin yasaları çerçevesinde tanımlanmış haklar ile özgürce örgütlenebilme imtiyazına sahip ve örgütlenmiş toplum demektir.

Sivil toplum, siyasal toplum aşamasında yer alan devlet karşısında, çoğulculuk, demokrasi, hukukun üstünlüğü, laiklik ve sosyal devlet gibi nitelikleri, talep eden ve seküler kaynaktan beslenerek rasyonel özgürlük ve ortak iyi noktasında eyleme geçen örgütlenmiş toplumdur. Ancak bu süreç

⁸ Ahmet Taner Kışlalı; **Siyasal Sistemler**; İmge Kitapevi yay., Ankara 1998, s.183.

⁹ Ahmet Taner Kışlalı; a.g.e., , Ankara 1998, s.197.

¹⁰ Ömer Çaha; **Aşkın Devletten Sivil Topluma**, , İstanbul 2003, s.63.

pragmatik açıdan şekillenen sivil inisiyatifin kamu yararına değil kendi yararına hareket etmesi ile son aşamada devlet aygıtı tarafından önce kontrol altına alınacak sonrada sosyoloji mezarlığında yerini almasına neden olacaktır.

Ayrıca sivil toplum kavramını salt ekonomik ilişkiler alanı veya siyasal ilişkiler alanı ile sınırlamak sosyolojik açıdan yanlış değil ancak eksik bir tanımlama olur. Marksist açıdan sivil toplum kavramının varoluş süreci devletin ortaya çıkış süreci ile başlar. Zira devlet, toplum üzerinde bir azınlığın hegemonyasının aracı olarak kabul edilmiştir. Ayrıca Marksist sınıf analizinin vazgeçilmez kavramı olan burjuva sınıfının sosyal değişim sürecinde üstlendiği misyon ön plana çıkartılarak sivil toplumun ekonomik ilişkiler alanında kendine yer bulduğu varsayılmıştır. Oysa sosyolojik açıdan Durkheim'in; "sosyal olanın açıklanması tek bir nedene indirgenemez" argümanından hareketle sivil toplumu siyasal alanla da sınırlamak eksik bir tanımlamayı meydana getirir. Sosyolojik açıdan sivil toplum; tarihselliği, kültürelliği, ekonomik ve politik nitelikleri ile farklı sosyal olayların tarihsel bütünselliği ile ortaya çıkmış bir olgudur.

Sivil toplum olgusunu özellikle sosyal hareketler çerçevesinde ele almak kavramın yansımalarını ve kendini gerçekleştirme sürecini tanımlamada önemli bir niteliktir. Zira sivil toplumu salt ekonomi-politik alanda emek-sermaye ilişkisi çerçevesinde sınıf çatışmaları ile sınırlayarak anlamak veya salt devlet-toplum ilişkisi sürecinde egemenliğin paylaşımı noktasında tanımlamak yanlışlık değil ancak eksik bir tanımlama yaklaşımı olarak kabul edilebilir. Zira 19. yüzyılın başlarından itibaren başlayan ağır sanayi yapılanmaları ve endüstrileşme süreci bu süreci ivmelendiren ülkeler başta olmak üzere sosyal tepki yaratacak derecede çevre sorunlarına sebep olmuş ve ekolojik, çevre bilinci anlamında bir duyarlılık süreci ile sosyal hareketler meydana getirmiştir. Bunun yanı sıra özellikle iki kutuplu eski dünya yapılanmasının askeri anlamda savaşlarla hesaplaştığı Uzak Doğu Asya ülkeleri, Kore ve Vietnam savaşları gibi küresel ölçekte izlenen savaş olayları, savaş karşıtlığı gibi bir temele dayanan sosyal hareketlere sebep olmuştur. Eski iki kutuplu dünya olgusu çerçevesinde yaşanan silahlanma yarışı ve nükleer güç çerçevesindeki yapılanma ve nükleer güç felaketleri dünyada bir nükleer güç karşıtlığı anlamında sosyal hareketlere sebep olmuştur. Bunun yanı sıra politik ve ekonomik olarak kamplaşmış 20. yüzyıl dünyası iki dünyanın da özellikle Batıda kapitalist sistemin refah devletinin açmazları, Doğuda da sosyalist yapılanmanın sağlayamadığı iktisadi anlamda refah sürecinin olumsuz yansımaları önemli sosyal hareketler meydana getirmiştir. Ayrıca özellikle küresel bazda insan hakları, işsizlik, eşcinsellik, barış, feminizm vb. nitelikli, salt sınıf aidiyeti ile açıklanamayacak sosyal konular, sosyal olaylara sebep olmuş ve bu olaylarla sivil toplum olgusu, toplumsal bir güç olgusu olarak karşımıza çıkmıştır. Bunun yanı sıra özellikle çoğulcu demokratik bir siyasal rejim talebi, hukukun üstünlüğü ilkesinde şekillenmiş bir sosyo-politik alan talepleri dünya siyasi coğrafyasında sosyal hareketlerle protesto eylemleri ile kendisini ortaya koymayı başarmıştır. Bu noktada sivil toplum olgusu sosyal olan her konuda ve sorunda devletten bağımsız olarak

örgütlenmesi, tepkisini sosyal hareketler veya protesto eylemleri ile ortaya koyabilmesi ile bir güç aktörü olarak ortaya çıkar.

Yakın zamanda özellikle 11 Eylül saldırılarının ardından küresel sivil toplum ve hükümet dışı örgütlerinin (NGO) eylemleri “ilk olarak; Amerikan kültürü ve Başkan Bush’un yönetim kültürü ile özdeşleşen Amerikancı tutumdur ki bu noktada pek çok NGO – teröre karşı savaş noktasında-birleşerek Amerikanın şeytana karşı savaş olarak sunduğu Afganistan’ı işgaline destek vermişlerdir. İkinci olarak, çok taraflılık noktası ön plana çıkar. Sözü edilen çok taraflılık devletler arasında yeni birliklerin oluşumunu, devlet dışı aktörlerle işbirliğine gidilmesini ve uluslararası yönetimle ilgili yeni yaklaşımları ifade eder. Kuzey ve Batı Avrupa devletlerini, Kanada, Kostarika, Güney Afrika devletini içeren bu devletlere post modern, küreselleşen devletler adı verildiği gibi olumsuz yönde uluslararası legal emperyalist devletler de denmektedir. Bu noktada küresel sivil toplum böyle bir yapılanmaya destek vermektedir. Üçüncü olarak; barış noktasıdır. Afganistan’ın bombalanmasının ardından tüm dünyadaki savaş karşıtı gösteriler ve NGO’ların bu süreci desteklemesi. Dördüncüsü anti-kapitalizm çerçevesinde gerçekleşen hareketlilik, kendilerini küreselleşme karşıtı olarak tanımlayan protestocuların Seattle, Prag, Cenova, Porto Allegre’de dile getirdikleri protesto eylemleri gibi kapitalizmin getirdiği yoksulluğu ve açlığa vurgu yapan uyarıcı insani hareketlerdir. Beşinci olarak İslamcılık etrafında gelişmiştir. Bu noktada kapitalizm ve İslami yorumların birbirleri ile ilişkili olduklarını ileri süren yazarlar; birincinin yönelimi ekonomik adaletsizlik iken, ikincinin yönelimini kültürel ve siyasal emperyalizm olarak tanımlamaktadırlar. Ayrıca 11 Eylül’deki El-kaide gölgesinin dünyanın Müslüman ve Hıristiyan kutuplaşmasına neden olduğunu belirtmektedirler. Altıncı olarak küresel sivil toplum, insan hakları merkezli bir çıkış yakalamıştır. İnsan hakları gruplarına göre 11 Eylül saldırıları, insanlığa karşı bir suçtur. Aynı zamanda Ruanda’da, Srebrenika’da ve Çeçenistan’da yapılanlar da insanlığa karşı bir suç olarak tanımlanmaktadır.”¹¹ Ayrıca Kosova’da, Filistin’de, Irak’da yaşanan olaylar da pek çok NGO tarafından insanlık suçu olarak nitelenmiş ve kitlesel eylemler ile söz konusu olaylar protesto edilmişlerdir.

Sosyal konuların başlığı ne olursa olsun toplumsal duyarlılıkla algılayan ve çözüm üretmeye çalışarak ortak iyi’nin yerel ya da küresel bazda gerçekleşmesini amaçlayan kitleler, 19. yüzyılın başından itibaren 20. yüzyıl ve 21. yüzyıla girdiğimiz günümüzde dahi küresel veya yerel güç aktörleri üzerinde baskı oluşturarak projelerin veya politikaların insani boyutta gerçekleşmesi yönündeki taleplerine cevap alabilmişlerdir. Bu süreçte sivil toplum olgusu yerel otorite olan devlet veya temsilcileri hükümetlerin dikkatini çekmeyi başarmış, küresel aktörler tarafından da bir güç aktörü olarak algılanmaya başlamıştır.

Sivil toplum, siyasal toplum aşamasında yer alan devlet karşısında, çoğulculuk, demokrasi, hukukun üstünlüğü, laiklik ve sosyal devlet gibi nitelikleri, talep eden ve seküler kaynaktan beslenerek

---

¹¹ Gülgün Erdoğan Tosun; “Global Sivil Toplum Siyaset ve Yurttaşlık”, **Sivil Toplum**, Sivil Toplum Düşünce ve Araştırma Dergisi yay. , İstanbul 2003,s.61.

rasyonel özgürlük ve ortak iyi noktasında eyleme geçen örgütlenmiş toplumdur. Ancak bu süreç pragmatik açıdan şekillenen sivil inisiyatifin kamu yararına değil kendi yararına hareket etmesi ile son aşamada post sivil toplum aşamasında öngörü anlamında devlet aygıtı tarafından önce kontrol altına alınacak sonrada sosyoloji mezarlığında yerini almasına neden olacaktır. Nitekim bunun bir örneği de, Türkiye’de daha önce gönüllülük esasına göre ortaya çıkan ve sivil toplum anlayışını kendi çıkarı için kullanan FETÖ’nün yapmış olduğu darbe girişimi sivillliği sınırsız bir şekilde kutsayan yaklaşımlara bir cevap olabileceği niteliği taşımaktadır. Çünkü sınırsız ve toplumsal kontrol mekanizması dışında gelişen sivil inisiyatif anlayışının kendi çıkarları çerçevesinde terörizme kayma tehlikesi ortaya çıkabilmektedir.

KAYNAKÇA

Aydın, Erdal, “Geleneksel Güvenlik Anlayışı ile Genişleyen ve Derinleşen Güvenlik Yaklaşımının Karşılaştırılması”, **Yerelden Globale Stratejik Araştırmalar III / Strategic Researches III: Forum Local to Global** (Edit. Silvius Stanciu, Ali Rıza Gökbunar, Turan Gündüz), IJOPEC, London, 2018, s.115-29.

Aydın, Erdal, “Avrupa’da Radikal Sağ: Özgürlük Partisi (FPÖ) Haider Dönemi Avusturya Örneği”, **Yerelden Globale Stratejik Araştırmalar III / Strategic Researches III: Forum Local to Global** (Edit. Silvius Stanciu, Ali Rıza Gökbunar, Turan Gündüz), IJOPEC, London, 2018, s.130-43.

Çaha, Ömer, **Aşkın Devletten Sivil Topluma**, Gendaş yay. İstanbul 2003.

Demirel, Nuri, Farklı Bir Platformda Sivil Toplum Ve Türkiye, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Yıl: 2011, Sayı: 26, Sayfa: 145-164.

Fincancı, Yurdakul, “Sivil Toplum-Asgari Devlet- Sivil Devlet”, **Sivil Toplum**, Editör; Yurdakul Fincancı, Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırma Vakfı yay., İstanbul 1991.s.1-16.

Kışlalı, Taner Ahmet, **Siyasal Sistemler**; İmge kitapevi yay. Ankara 1998.

Marksist Kitaplık, Marxsızmdede Devlet Sorunu, <http://www.marksist.com/kitaplik/onlineKitap/MI/bolum2.htm> (Erişim Tarihi: 04.05.2006).

Tosun, Erdoğan Gülgün, “Global Sivil Toplum Siyaset ve Yurttaşlık”, **Sivil Toplum**, Sivil Toplum Düşünce ve Arş. Derg. yay. İstanbul 2003, s. 59-73.

Yalvaç, Faruk, “Devlet”, **Devlet ve Ötesi**, Der. Atilla Eralp, İletişim yay. İstanbul 2005, s. 15.